

משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף תכנים, תוכניות, הכשרה והשתלמויות

אפשר גם בלי מעות

מבוא

בתי ספר בישראל מאופיינים בהטרוגניות רבה. בכיתה אחת יושבים בני נוער שמצבם הכלכלי שונה: יש הבאים מבתים מבוססים, יש הבאים משכבות הביניים ואחרים שמצבם הכלכלי קשה עד כדי מחסור. בכל כיתה או קבוצה, עשויים להיות בני נוער שהוריהם פוטרו, ירדו מנכסיהם או חוששים לעתידם. בני נוער אלה לא תמיד ירצו לשתף את חבריהם במצוקות שהם חווים בבית. כאנשי חינוך, עלינו להיות מודעים למצב ולחדד בקרב בני הנוער רגישות חברתית.

חג החנוכה מתקרב, ובו המבוגרים נוהגים לתת לילדים ולבני הנוער מעות חנוכה.¹ רוב בני הנוער משתמשים במעות אלו לבילויים במהלך החופשה או לרכישת מוצרים שונים. אולם יש משפחות אשר מצבן הכלכלי אינו מאפשר לבני הנוער לקבל מעות חנוכה או לבלות כאוות נפשם. במצב של מצוקה כלכלית, מתעוררים אצל בני נוער לא מעטים קשיים אישיים ומשפחתיים שאותם הם יהססו לחשוף. חבריהם לקבוצה לא תמיד מודעים לקשיים אלו והם עשויים להציע דרכי בילוי שאינן מתאימות לאפשרויות של כל החברים. הצורך הטבעי בשייכות יוצר לא אחת לחץ קבוצתי על הפרט, והוא עלול לפעול בניגוד ליכולתו ולרצונו. ההפעלה המוצעת מבוססת על משחק תפקידים המאפשר למשתתפים להבין נקודות מבט שונות, להיחשף לקשיים אפשריים, לחדד את הרגישות לזולת ולהתאמן באיתור פתרון הוגן המביא בחשבון את מרב הצרכים הלגיטימיים של כולם.

מטרות

- לבדוק את מידת השפעתו של המצב הכלכלי על דפוסי בילוי שעות הפנאי ועל הרגלי הצריכה של בני הנוער.
- לעורר רגישות חברתית לקשיים המתעוררים אצל פרטים בקבוצה ובחברה בשל המצב הכלכלי.
- לעודד איתור של פתרון הוגן המביא בחשבון את הצרכים השונים של חברי הקבוצה ואת מגבלותיהם השונות.
- להכיר בחשיבותה של ההתחשבות בזולת ולעמוד על תרומתה לחוסנה של קבוצת השווים ולחוסנה של החברה.

¹ הפעילות נכתבה בהקשר לחנוכה, אולם אפשר להשתמש בה בהתאמה לכל מועד או אירוע אחר בחיי בית הספר שבו יש להתייחס גם להיבטים כלכליים של הוצאות ועלויות לתלמיד.

עזרים

[ברטיסי אירוע](#)

[ברטיסי דמויות שונות](#)

[משימה אישית](#)

[משימה קבוצתית](#)

מהלך ההפעלה

שלב א' – במליאה

למנחה: בקש מכמה משתתפים (לפי בחירתם) לספר היכן בילו בחודש האחרון, איזו מתנה קנו לחבר ליום הולדת, איך נראתה המסיבה האחרונה שהשתתפו בה וכו'.

שאלה לדיון

האם לדעתכם המצב הכלכלי משפיע על הרגלי הצריכה והבילוי שלכם? אם כן – כיצד?

שלב ב' – קבוצתי

1. המשתתפים יתחלקו לקבוצות בנות חמישה חברים.
2. כל קבוצה תקבל [ברטיסי אירוע](#) אחד, חמישה [ברטיסי דמויות](#), חמישה [דפי משימה אישיים](#) וברטיסי [משימה קבוצתית](#).
3. כל משתתף יקבל [ברטיסי דמות](#) ויציג את הדמות בפני שאר חברי הקבוצה.
4. המשתתפים יקראו את [ברטיסי האירוע](#).
5. כל משתתף ימלא את דף [המשימה האישית](#).
6. המשתתפים יפעלו על פי ההנחיות שבברטיסי [המשימה הקבוצתית](#).

שלב ג' – במליאה

נציגי הקבוצות יציגו את האירועים, ידווחו על הצרכים של הדמויות ויציגו פתרונות.

שאלות לדיון

1. במה תרמה ההתוודעות לדמויות השונות להעלאת נקודות מבט או צרכים שלא הייתם מודעים להם קודם?
2. איך התקבלו ההחלטות בקבוצות השונות? באילו קשיים נתקלתם? כיצד התמודדתם עם הקשיים?
3. באיזו מידה הפתרונות שהצעתם נתנו מענה אמיתי לצרכים של מרב החברים בקבוצה?
4. אילו יתרונות יש בהצעות שהועלו מלבד חיסכון כלכלי? (הסיפוק שבעשייה העצמית, שותפות, פחות חומרנות וכו').
5. אילו תחומים הנוגעים לבני נוער מושפעים מהמצב הכלכלי?
6. האם אנחנו כבני נוער יכולים להשפיע על דפוס בילוי הפנאי ועל תרבות הצריכה? הדגימו.
7. באילו תחומים נוספים בני נוער עשויים לגלות התחשבות במצבם המשפחתי ולתרום את חלקם להקלתו? (עבודה, צמצום צריכה, הימנעות מקניית מותגים ופריטים יקרים)

הצעה לפעילות המשך

נאפשר לכל קבוצה לדון באירוע שעסקה בו ולגבש רשימת רעיונות לבילוי שיאפשר לכל חברי הקבוצה להשתתף בו וליהנות ממנו. מומלץ לפרסם את הרעיונות בעיתון בית הספר, בכתבה במקומון, על קיר פעיל, ברשת חברתית וכו'.

[רעיונות לדוגמה](#)

משימה אישית

כל משתתף מתבקש לענות בכתב:

א.

1. הצורך (האינטרס) שלי בנושא זה הוא:
2. הצורך (האינטרס) שלי בנושא זה הוא:
3. חשוב לי שתתקבל החלטה זו:

הנימוקים שלי הם:

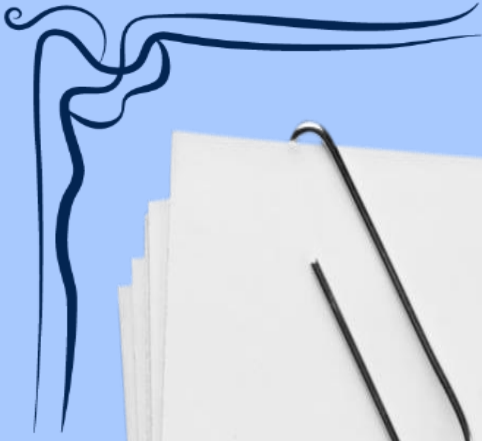
ב.

1. הצורך (האינטרס) של מישהו אחר, השונה מהצורך שלי, הוא:
2. חשוב לו שתתקבל החלטה זו:

הנימוקים שלו הם:

ג. פתרון הוגן, המביא בחשבון את הצרכים הלגיטימיים השונים, הוא:

משימה קבוצתית

ערכו דיון קבוצתי במטרה למצוא פתרון הוגן לדילמה שהאירוע עורר:

- כל משתתף יציג את האינטרסים השונים שרשם בדף המשימה האישית בהתאם לדמות שקיבל ואת הפתרון שהוא מציע.
- הגיעו להסכמה קבוצתית בנוגע לפתרון הוגן לדילמה שנוצרה.
- רשמו את הפתרון המוסכם על דעת הרוב על גבי גיליון נייר.
- ציינו צרכים וקשיים של המיעוט שלא נמצא להם פתרון.
- הציעו רעיונות לבילוי שעות פנאי של בני נוער בעלות שתאפשר השתתפות של כמה שיותר חברים.

בחרו נציג שייצג אתכם במליאה.

כרטיסי אירוע

מסיבת חנוכה

אתם קבוצת חברים הנוהגים לבלות יחד כבר שש שנים. חופשת החנוכה מתקרבת, ואתם מתארגנים לקיים מסיבת חנוכה גדולה. כל שנה, נהגתם לקיים מסיבה מפוארת. השנה, בשל החשש שיש בקבוצה חברים שלא יוכלו לעמוד בעלויות, אתם מתלבטים. עליכם להחליט איזו מסיבה אתם מקיימים (מקום, זמן, עלויות, תוכן וכו').

טיול חנוכה

אתם קבוצת חברים הנוהגים לבלות יחד כבר שש שנים. חופשת החנוכה מתקרבת, וסוף סוף ההורים מרשים לכם לצאת לכמה ימי טיול. כל שנה נהגתם לצאת לחמישה ימים בתנאי לינה ואכסניה טובים. השנה, בשל החשש שיש בקבוצה חברים שלא יוכלו לעמוד בעלויות, אתם מתלבטים. עליכם להחליט לאיזה טיול אתם יוצאים (מקום, זמן, עלויות, תוכן וכו').

מתנה ליום הולדת

אתם קבוצת חברים הנוהגים לבלות יחד כבר שש שנים. לשניים מחברי הקבוצה יש החודש יום הולדת. עד כה, היה נהוג בקבוצה לחגוג ימי הולדת בבילוי במסעדה או במועדון ולתת מתנה מכובדת. השנה, בשל החשש שיש בקבוצה חברים שלא יוכלו לעמוד בעלויות, אתם מתלבטים. עליכם להחליט איך לחגוג את האירוע ואיזו מתנה לקנות (מקום, זמן, עלויות, אם קונים יחד או לחוד, סוג המתנה וכו').

כרטיסי דמויות

תום

אתה שייך לקבוצת חברים עוד מבית הספר היסודי הלומדים גם היום יחד באותה שכבה בבית הספר והנהגים לבלות יחד. אתה האח הבכור במשפחה בת ארבעה ילדים. אביך עוסק בחקלאות אורגנית, אימך גרפיקאית בעיתון מקומי. בבית יש תקופות של רווחה כלכלית וגם תקופות של שפל. אביך דואג תמיד להזכיר שגם בתקופות שפע צריך לשמור על הכסף. בחופשות אתה עובד עם אביך כדי לסייע לו ומקבל דמי כיס בתמורה לעבודתך. בנוסף, אתה מסייע למשפחה בשמירה על אחיך הקטנים. אתה חברותי מאוד. אתה חושב שבשביל לחיות טוב לא צריך תמיד להוציא הרבה כסף.

נועה

את שייכת לקבוצת חברים עוד מבית הספר היסודי שלומדים גם היום יחד באותה שכבה בבית הספר והנהגים לבלות יחד. אביך עצמאי, בעל חנות בגדים קטנה. עקב המצב הכלכלי, הצטמצמו מאוד הכנסות החנות. אימך הייתה בבית עד שאחייך הקטן נכנס לגן חובה. זה חצי שנה שהיא מחפשת עבודה ובינתיים ללא הצלחה. את מרבה לעשות בייביסיטר כדי לא לבקש דמי כיס מהורייך. את רוקדת בלהקת המחול הייצוגית של היישוב ומוכנה להוציא כסף על מה שנראה לך כבילוי איכותי. את אוהבת לקבל ולתת מתנות. את אוהבת מאוד את החברים בקבוצה וחשוב לך לבלות איתם.

ליאת

את שייכת לקבוצת חברים עוד מבית הספר היסודי הלומדים גם היום יחד באותה שכבה בבית הספר והנוהגים לבלות יחד.
את בת שלישית במשפחה שבה חמישה ילדים. אימך עובדת כמזכירה בכירה בחברה מצליחה, אביך עובד בטכנאי מיזוג אוויר.
המצב הכלכלי בבית טוב, אבל אביך מודאג מאוד בזמן האחרון מהמצב הכלכלי במשק.
את פעילה כמדריכה בתנועת נוער ובוועד הכיתה ומקדישה לכך הרבה זמן. חשובה לך הלכידות הקבוצתית ושכולם ישתתפו בפעילות. את מרבה לצאת עם חברותיך לבילויים בקניון.

שי

אתה שייך לקבוצת חברים עוד מבית הספר היסודי הלומדים גם היום יחד באותה שכבה בבית הספר והנוהגים לבלות יחד.
אביך מובטל, הוא פוטר מעבודתו לפני שנה, וכספי הפיצויים שקיבל הולכים ואוזלים. אימך עובדת כמטפלת. המצב הכלכלי בבית קשה.
ויתרת השנה על כל החוגים וצמצמת את ההוצאות שלך. אתה מרבה לבלות עם אביך ולעודד את רוחו. אתה תלמיד מצטיין, וכדי לסייע למשפחה אתה עובד אחר הצהריים במעבדת מחשבים.
החבר'ה חשובים לך במיוחד, הבילוי איתם מסייע לך להתעודד. אתה חברותי מאוד ומקובל על כולם.
רק חברך תום יודע מה מצבך באמת.

עפרה

את שייכת לקבוצת חברים עוד מבית הספר היסודי הלומדים גם היום יחד באותה שכבה בבית הספר והנוהגים לבלות יחד.
אביך הוא מנכ"ל של חברה מצליחה, אימך יושבת ראש אגודה התנדבותית בקהילה. את רוב הקיץ בילית בחו"ל. המשפחה מתכננת לנסוע לסקי באירופה בחופשת החנוכה הקרובה.
את אוהבת להתלבש בסטייל ולבלות במקומות יוקרתיים.
יש לך הרבה חברים טובים, ואת נהנית לבלות איתם ולהשקיע בהם.
עדיין לא החלטת אם להצטרף לטיול המשפחתי או להישאר עם החברים בארץ. תלוי מה יהיה הבילוי שהם יחליטו עליו.

רשימת רעיונות לדוגמה

מתנה ליום הולדת

להכין בכוחות עצמי
לקנות במשותף
לקנות מתנה סמלית
להסתפק בברכה
אחר

מסיבת חנוכה

קיום מסיבה באחד הבתים
לבקש חדר פעילות במועדון או במתנ"ס
להביא כיבוד מהבית
לארגן מוזיקה לבד
לכבד רק בשתייה
אחר

טיול חנוכה

לצאת למקום קרוב
לישון בחיק הטבע
לצאת לכמה ימים אך לחזור בכל לילה לישון בבית
לעבוד יחד ולממן את העלות הנדרשת או לסבסד חלק מהחברים
לבשל בטיול בכוחות עצמנו
להכין את ההדרכה בכוחות עצמנו
לברר ולהשוות מחירים מראש
אחר

בילוי בחופשה

לצפות יחד בסרט (בטלוויזיה, בווידיאו) בבית אחד מחברי הקבוצה
וליצור אווירה של בית קולנוע (פופקורן, שתייה)
לערוך מסיבה בבית אחד החברים
להיפגש בפארק או בקניון המקומי
לערוך ערב משחקי חברה או ערב משחקי קופסה
לערוך מסיבת פיג'מות בנושא מסוים
לעשות קומזיץ על החוף
אחר

בני אדם שונים זה מזה ביכולות ובצרכים שלהם. לפיכך חשוב לברר בקבוצה את הצרכים השונים, את המגבלות, את הקווים האדומים ולקבל החלטות בהתחשבות בצרכים הלגיטימיים של כל הנוגעים בדבר. בירור זה נעשה באמצעות מתודה מובנית של מהלך פתרון הוגן, המביא בחשבון את מרב הצרכים הלגיטימיים של כל הנוגעים בדבר. פתרון המתקבל בדרך זו עשוי לתרום לפיתוח אקלים קבוצתי של הגינות ושל התחשבות.

כאשר בני הנוער יכירו את השיטה של מהלך פתרון הוגן, הם יהיו מסוגלים:

1. להכיר בצרכים הלגיטימיים של הזולת ולהתחשב בהם.
2. להביע את עמדותיהם כשהם במיעוט כדי לנסות לשכנע את הרוב.
3. לחפש יחד, בדרך של משא ומתן, פתרון המביא בחשבון את מרב הצרכים של כל הנוגעים בדבר.

בשלב ראשון, המנחה יציג בפני הקבוצה סיטואציה שעולים בה צרכים ואינטרסים שונים. לאחר שהבעיה הובנה, כל משתתף ימלא דף משימה אישית (ראו פירוט בהפעלה). בשלב הבא, המשתתפים יעבדו בקבוצות קטנות: כל משתתף יציג את האינטרסים השונים שהעלה ואת הפתרון ההוגן שחשב עליו. יתקיים דיון שבו חברי הקבוצה ינסו להגיע להסכמה על פתרון הוגן לבעיה שנידונה. את הפתרון ירשמו על הלוח או על גבי גיליון נייר ויציגו אותו במליאה. המנחה יבחר בפתרון אחד וישאל את המשתתפים: "האם פתרון זה עונה לצרכים של מרב המשתתפים?" משתתף שמרגיש שהפתרון אינו עונה לצרכיו או שהפתרון פוגע בו מוזמן להציע פתרון אחר המביא בחשבון גם את צרכי החברים שהוצגו קודם. תיערך הצבעה ותינתן למיעוט אפשרות להביע את עמדתו ולנסות לשכנע את הרוב.

- מומלץ שחברי הקבוצה יבחרו בבעיה הנוגעת להם. במקרים מסוימים, מנחה הקבוצה יכול להציע בעיה לדיון – אם כדי לתרגל את המיומנות של מהלך לקראת פתרון הוגן ואם כדי לעסוק בנושאים רגישים ולחשוף אותם באמצעות העיסוק בסוגיה.
- אומנם המשתתף השקיע מחשבה במציאת פתרון הוגן לצורך שלו ולצורך של אחר השונה מהצורך שלו, אך במהלך ההפעלה הוא עשוי להיות מופתע לגלות מבחר חדש של צרכים ושל פתרונות שמעלים חבריו לקבוצה. החשיבה המשותפת למציאת פתרון הוגן מרחיבה את הפרספקטיבה החברתית של הפרט ועשויה לתרום לצמיחתו ולשיפור הטיפול בקונפליקטים בעתיד.
- כאשר נדרש זמן ממושך ליישום ההחלטה שהתקבלה, מומלץ להקים ועדת מעקב שתבחן את מהלך יישום ההחלטה.

להעשרה

"לקראת חברה הוגנת בבית הספר" – על פי הגישה ההתפתחותית בחינוך

מוסרי של פרופ' לורנס קולברג, חוברת עזר למורה בהוצאת מינהל חברה ונוער.

